

Derleme Makale/ Review Article

Küreselleşme Bağlamında Türkiye'nin Toplumsal Yapı Çözümlemesinde Köy Olgusunun ve Köy Araştırmalarının Önemi*The Importance of the Village Phenomenon and Village Studies in the Analysis of Turkey's Social Structure in the Context of Globalization*Fahri ATASOY ¹

Geliş/Received: 11/04/2025

Kabul/Accepted: 24/07/2025

Öz

Dünya önce modernleşme sonra küreselleşme sürecine girdi. Bu süreçlerde pek çok değişim yaşandı. Modernleşme sürecinde sanayi devrimi gerçekleşti. Sanayi Devrimi Avrupa'nın toplumsal yapısını dönüştürdü. Feodalizm yıkıldı ve yerine kapitalizm doğdu. Kapitalizm için fabrikalarda mal üretmek ve satmak esastı. Dolayısıyla tarlalarda değil fabrikalarda çalışacak insana ihtiyaç vardı. Köyler boşaldı. Köylüler kentlere işçi olarak çalışmaya gittiler. Eski köy düzeni kalmadı. Kentleşme hızlandı. Modern toplum kentlerde kuruldu. Avrupa dışındaki ülkeler bu değişimden etkilendi ama aynı süreci yaşamadı. Osmanlı Devleti mümkün olduğunca yeni gelişmelere ayak uydurmaya ve ülkesini modernleştirmeye çalıştı. Bu istek tam olarak gerçekleşmedi. Cumhuriyet bu isteği bir iradeye dönüştürdü ve radikal devrimlerle ülkeyi modernleştirmeye çalıştı. Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Türk toplumu ağırlıklı olarak köylerde yaşamaktaydı. Toplumsal problemler buradan başlayarak çözülmeye başlandı. Köy kalkınma programları hazırlandı. Köy araştırmalarından faydalanılmak istendi. Köylülük ve köycülük gibi kavramlar öne çıktı. Sanayileşme hamleleriyle birlikte köylerden kentlere göç hızlandı. Toplumsal kalkınma ve ekonomik gelişme arttı. Kentlere göç edenler daha rahat bir hayat yaşamaya başladı. Bu dönemde dünyada aynı zamanda küreselleşme adı verilen bir süreç başlamıştı. Dünya artık "küresel köy" gibi olduğu değerlendiriliyordu. Fakat Türkiye'nin köyleri gittikçe boşalmış ve köylülük dönüşmeye başlamıştı. Şimdilerde köyler varlık yokluk arasında can çekişiyor. Bu durum iyi midir kötü müdür biz karar veremeyiz. Bize düşen olanı olduğu gibi tespit edebilmektir. Köyün kaybolan işlevlerinin nasıl telafi edileceğini ancak çözüm mevkiinde olan siyasi ve bürokratik kadrolar bulacaklardır. Bunun için de durum tespiti ve öneri geliştirilmesi esastır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, kentleşme, köy, köylülük, köycülük, Ankara**Abstract**

The world first entered the process of modernization and then globalization. Many changes occurred during these processes. The industrial revolution took place during the modernization process. The Industrial Revolution transformed the social structure of Europe. Feudalism collapsed and capitalism emerged in its place. For capitalism, it was essential to produce and sell goods in factories. Therefore, people were needed to work in factories, not in the fields. Villages became empty. Peasants went to cities to work as workers. The old village order did not remain. Urbanization accelerated. Modern society was established in cities. Countries outside Europe were affected by this change but did not experience the same process. The Ottoman Empire tried to keep up with new developments as much as possible and modernize its country. This desire was not fully realized. The Republic transformed this desire into a will and tried to modernize the country with radical revolutions. In the years when the Republic was founded, Turkish society was predominantly living in villages. Social problems began to be solved starting from here. Village development programs were prepared. It was desired to benefit from village research. Concepts such as peasantry and peasantry came to the fore. Migration from villages to cities accelerated with industrialization moves. Social development and economic development increased. Those migrating to cities began to live a more comfortable life. During this period, a process called globalization had also begun in the world. The world was now considered to be like a "global village". However, Turkey's villages were increasingly empty, and peasantry had begun to transform. Nowadays, villages are struggling between wealth and poverty. We cannot decide whether this situation is good or bad. Our duty is to determine what is happening as it is. Only political and bureaucratic cadres who are in a position to find solutions will find how to

¹ Doç. Dr., G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi ABD. Ankara, Türkiye. E-mail: fahriatasoy@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9201-3586>

compensate for the lost functions of the village. For this, it is essential to determine the situation and develop suggestions.

Keywords: Globalization, urbanization, village, peasantry, villagerism, Ankara

1. GİRİŞ

Türkiye, Osmanlı'dan Cumhuriyete uzanan süreçte geleneksel olarak hayvancılık ve rençberlikle hayatını sürdüren bir toplumsal yapıya dayanır. Selçuklu ile birlikte değerlendirecek olursak Anadolu'ya uzanan yolculukta özellikle boylara dayalı konargöçer aşiret yapıları Türklerin ayrıcalığı olarak öne çıkar. Bu yapıda küçükbaş hayvancılık temel geçim ve yaşam kaynağıdır. Yörüklük olarak adlandırılan hayat tarzı sağlam bir grup yapısı ile toplumun çekirdeğini oluşturur. Anadolu'nun yeni vatan olarak kabul edilmesiyle birlikte toprağa yerleşme artmış ve köylülük öne çıkmaya başlamıştır. Osmanlı bu süreci bir devlet politikası olarak yönetmiş ve yerleşik hayatı teşvik etmiştir. Böylece Türklerin Oğuzlar olarak bilinen boyları, başta Anadolu olmak üzere geniş bir coğrafyaya yerleşmiştir. Örneğin Ankara çevresinde çok sayıda Oğuz boyu ismi taşıyan köy vardır. Yerleşik hayata geçmeyen çok az sayıda aşiret hayatlarını Toros dağlarında Yörük adıyla sürdürmüştür. Son konar göçer yörükler olarak Sarıkeçililer sosyoloji araştırmalarına ve dergi haberlerine konu olmuştur. (Özönder, 2005) (Tuztaş Horzumlu, 2014) Sakarya ve Ankara havzasında toprağa yerleşmiş ve bahçe işleri yapmaya başlamış olan Oğuz boyuna mensup Türkmenler “manav” olarak anılmaya başlamıştır. Bu farklılık özellikle 19. Yüzyılda başlayan çevre coğrafyalardan meydana gelen zorunlu göçle ortaya çıkan muhacirlik sonrası belirginleşmiştir. Manavlık muhacirlere göre yerli Türklere verilen bir ad olarak karşımıza çıkar.

Osmanlı Devleti içinde yaşayan Türk toplumu, geleneksel yapısı içinde hayatını sürdürür. Bu yapının en önemli unsurlarından birisi hayvancılık ve çiftçiliktir. Türklerin Batıya doğru süren yolculuğunda özellikle Yörüklük olarak adlandırılan hayvancılık geleneği çok önemli bir rol üstlenmiştir. Buna bir de Anadolu'ya geldiklerinde köylere yerleşerek çiftçiliği eklediğinizde bir toplumun hayatını sürdürmesi ve devleti ayakta tutması kolaylaşır. Köyler ve yörük obaları, Anadolu'dan sonra Balkanların fethedilmesinde de anahtar rol oynamıştır. Anadolu ve Balkanlar fethedildiğinde devlet ve medeniyet temeli olan şehirler de öne çıkmıştır. Türkler tarafından fethedilen tarihi kent merkezlerinde ulu camiler, külliye, medreseler, şifahaneler, arastalar gibi şehir fonksiyonunun önemli eserleri inşa edilmiştir. Ama nüfusun büyük kısmı köylerde ve yörük obalarında hayatını sürdürmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, Osmanlı'daki geleneksel yapı hayatını sürdürmektedir. Avrupa uzun bir süreçte modernleşme, sanayileşme, kapitalistleşme gibi önemli dönüşümler yaşamış ama Osmanlı kendisini yenileme fırsatı bulamamıştır. (Eryiğit, 2024) Avrupalı devletler karşısında asırlarca büyük başarılar elde etmiş olan Osmanlı Devleti ilk olarak 1699 yılında Karlofça Antlaşması ile toprak kaybetmeye başlamış ve sonraki süreçte kayıplar ve başarısızlıklar artmıştır. 1912 Balkan bozgunu ve ardından 1914 -1918 arası Birinci Dünya Savaşı Osmanlı'nın sonunu getirmiştir. Toplum, devletine asker ve iase temin etmek için büyük fedakârlıklar yapmış, fakir ve çaresiz kalmış, köylerde veya dağlarda hayvancılık ve rençberlik ile yaşamaya çalışan bir durumdadır. Genç Cumhuriyet bu toplumsal yapı üzerinden hareket etmek zorundadır. Günümüze kadar uzanan pek çok problemin temelinde bu gerçekliğe dayalı sıkıntılar vardır. Dolayısıyla Türkiye'nin köy ve köylülük gerçekliğini iyi analiz etmek gerekir. Bu gerçekliği, Türkiye'nin toplumsal değişme sürecini takip etmek ve anlamak için bir anahtar gibi görmek işi kolaylaştırır. Bu bağlamda somut köyler üzerinden yapılacak çalışmalar Türkiye gerçekliğini anlamak bakımından önem taşır.

2. SOSYOLOJİK OLARAK TOPLUMSAL YAPI VE KÖY KAVRAMLARI

Sosyoloji toplumsal gerçekliği iki boyutta ele alır: toplumsal değişme ve toplumsal yapı. Toplumsal değişme zaten belli bir yapının farklılaşmasıyla ortaya çıkar. Toplumlar ilk ortaya çıktıklarından beri türe özgü birtakım ortak özelliklere sahiptir. Her toplumda var olan ve bir süreç içinde gelişerek günümüze kadar gelen bu temel özellikler yapı dediğimiz olguyu karşımıza çıkarır. Bunu anlık bir fotoğraf gibi düşünebiliriz. Bu fotoğrafta yer alan ve bizim toplumlarda olmazsa olmaz yapısal özellikler dediğimiz unsurlara baktığımızda iki farklı boyut görülür. Birincisi insanlar yeryüzünde toplu olarak yaşamaktadır ve bu durum coğrafya ile ilişkilerini ortaya çıkarmaktadır. Bir insan grubu belli bir toprak parçasında göçebe veya yerleşik olarak hayatını sürdürür. Dolayısıyla köyler, şehirler, milletler bir toplumun olmazsa olmaz özellikleri arasında yer alır. Bunu genel olarak toplumsal gruplar içinde ele alabiliriz. Toplumsal yapımızın ikinci boyutu, bir toplumun hayatını sürdürmesinde etkili olan yerleşik usullerin ve işlevlerin oluşturduğu kurumlardır. Bunların başında aile kurumu gelir. Her toplum varlığını biyolojik devamlılığa borçludur. İnsan doğar, büyür, yaşar ve ölür. Yeni insanların topluma katılmasını sağlayan kurumsal yapı bütün toplumlarda aile olarak karşımıza çıkar. Bu kurumsal yapı soyut birtakım usuller ve kurallara dayalıdır ve toplumun en önemli işlevini üstlenmiştir. Kurum bir şeyi yapmanın örgütlenmiş yoludur. Toplumda belirli bir eylemi yürütmenin formel, kabul edilmiş, yerleşmiş ve istikrar kazanmış biçimidir. (Gökçe, 2004) (Alpkaya, 2017) Buna benzer şekilde toplumların varlıklarını sürdürebilmesi için elzem ihtiyaçlarını karşılayan kurumlar vardır. Bunlar arasında ekonomi, siyaset, din, eğitim, sağlık, adalet gibi önemli kurumlar sayılabilir. Bu kurumsal faaliyetler toplumsal gruplar içinde gerçekleştirilir. Toplumsal yapı hepsinin bir bütünüdür ve süreç içinde çeşitli sebeplerden dolayı farklılaşma gösterir.

Toplumsal yapı kavramı sosyolojinin bilim olarak geliştiği dönemde toplumsal gerçekliğin ana unsurlarından birisi olarak kullanılmıştır. Yapı kavramı bir bütünlüğü ve tamamlanmışlığı ifade eder. Toplum bir gerçeklik olarak bütünlük içindedir ve bütünlüğü oluşturan temel unsurlar vardır. Toplumsal yapı bir toplumun toplumsal düzeni, kuruluşu, kuruluşun işleyişi ve birtakım görevleri yerine getiriş yoludur. Toplumsal yapı sorununda her şeyden önce yapının ana değer ve öğelerini gözden geçirmek zorunluluğu vardır. (Yasa, 1970, ss. 1-2) Bir toplumu tanımlarken bu temel unsurlardan yola çıkarak tanımlarsınız. Türkiye için Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş döneminde en önemli tanımlayıcı unsurlardan birisi köy ve köylülük kavramlarıdır. Sanayi Devrimi'ni yaşamış toplumlar fabrikalar, mekanik araçlar, kentleşme, işçi sınıfı gibi kavramlarla tanımlanırken, o günün şartlarında Türk toplumunda bunlardan bahsetmek mümkün değildir. Günümüz, deki birçok sosyal sürecin, olayın ve problemin temeli buraya dayalıdır. Türkiye köylü bir toplum yapısı içinde bugünlere gelebilmiştir.

Köylerin ortaya çıkışı insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Düşünce ve bilim tarihinde insanlığın gelişme serüveni farklı teorilerle açıklanmaya çalışılmıştır. İlk insanların nasıl bir hayat yaşadığına dair, elimizdeki birtakım zayıf delillere dayalı varsayım seviyesinde açıklayıcı kurgular vardır. Bunların dışında toplum olarak yaşamının ilk somut durumu köylerin kurulmasıdır. Köylerin oluşumu aynı zamanda insanlığın gelişmesinde önemli bir medeniyet aşamasıdır. Doğal ortamda toplayıcılık ve avcılık yoluyla hayatını sürdürmeye çalışan ilk insanlar, köylerle beraber tarım yapmayı ve hayvanları evcilleştirmeyi öğrenmişlerdir. Bu durum büyük bir gelişmedir. Mağaradan evlere geçiş yapılmış ve bilinçli bir üretim düzeni ile hayatlarını sürdürme imkânı doğmuştur. Çiftçi ve çoban farklılaşmasından doğan köy topluluklarının aynı yerleşme yerinden uzun asırlar veya bin yıllar boyunca ayrılmadıkları düşünülmektedir. En azından farklı kabileler istila etseler de daha önce köy kurulan yerlere yerleştikleri anlaşılmaktadır. Gordon Childe, yapılan araştırmalarda yıkıntılar üzerine yapılan köylerin yıkıntılarının birçok katman oluşturmasıyla doğan binlerce höyük olduğunu örnek olarak gösterir. (Şenel, 1982, ss. 153) Anadolu toprakları bu höyüklere ev

sahipliği yapmaktadır. Hatta Ankara ve etrafında, başta Gordion olmak üzere çok sayıda höyük bulunmaktadır. Açılmış olan nadir höyüklerden birisi Frigler'den kalma Gordion tarih hakkında pek çok ipucu bilgi vermektedir.

Köy ile ilgili literatürde çok sayıda tanımlayıcı çalışma vardır. Konumuz gereği köy üzerine Cumhuriyet döneminde Türkiye'de çalışmış sosyal bilimcilerin tespitleriyle yetinmek daha uygun olacaktır. Özellikle hem Türkiye'de hem Ankara'da köy çalışması konusunda öncü olan sosyologlardan birisi olarak Niyazi Berkes'e bakmak gerekir. Niyazi Berkes'e göre köy, diğer köylerden uzak ve ayrı bulunan, bir mekân üzerinde toplanmış bulunan, kendine mahsus bir ad taşıyan, zümre halinde muhtelif sosyal faaliyetleri yapacak şekilde teşkilatlanmış olan ve birçok aile ve hanelerden müteşekkil bulunan bir cemaattir. (Berkes, 1942, ss. 9) Özer Ozankaya ise bir araştırmasının başında köy toplulukları için şu ifadeyi kullanır: "genellikle tarımla uğraşan, içinde bulundukları geniş toplumla ortak çıkarları az ve sınırlı ölçüde eşgüdölmüş olan birbirleri karşısında da güçlü bir özerklik eğilimi gösteren, yani toplumsal çevreden çok doğal çevreye yakın olan birkaç düzine ile birkaç yüz arasında değişen evlerden kurulu belirli ve özenle korunan sınırları olan topluluklardır." (Ozankaya, 1971, ss. 32) Toplumsal gerçeklik alanında tam tanım yapmak oldukça zordur. Her iki bilim insanının tanım denemeleri kendi bakış açıları, kendi okumaları ve kendi görebildikleri kadarıdır. Dolayısıyla köyle ilgili veya Türk köyleriyle ilgili daha detaylı açıklamalar, anlatılar, betimlemeler yapılabilir.

Mahmut Tezcan sosyolojik yönden köy isimli makalesinde köy tanımlamasının çeşitli ölçütlere göre yapıldığını özetler. Buna göre köy dediğimiz toplumsal birlik dünya üzerinde çeşitli birimlerde karşımıza çıkar. Köy kavramı gerek hacim gerek karakter bakımından her toplum için geçerli kesin bir tanımını yapmak oldukça zordur. Modern dönemde her şeyin bir kuralı ölçütü sınırlandırması olduğu için genellikle köy tanımlaması yönetime göre belirlenmiştir. Belli nüfus sınırındaki yerleşim merkezleri bu bağlamda köy olarak kabul edilir. (Tezcan, 1970, ss. 152) Fakat köy toplumsal olarak kendine özgü özellikler barındırır. Bu özellikler zamana ve mekana göre değişiklik gösterebilir. Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Türk toplumsal yapısı üzerine kurulmuş ve hayat sürdürmüştür. Özellikle Anadolu topraklarında eski uygarlıkların kalıntıları üzerinde ve tecrübelerinden faydalanarak köyler şekillenmiştir. Anadolu'nun coğrafi özelliklerine göre bile köy farklılıklarını görmek mümkündür. Doğu Anadolu'nun zor coğrafi şartları, Karadeniz bölgesinin çetin doğa şartları, iç Anadolu bölgesinin bozkır özellikleri, Ege ve Trakya bölgesinin zengin bitki örtüsü köylerin şekillenmesini sağlamıştır.

Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Lutfi Ülkümen Medeniyet ve Köy başlıklı konferansında dünyadaki medeniyetlerin temeli olarak köyün önemine dikkat çeker. Ona göre köyler aynı zamanda yükselmiş medeniyetlerin yıkılış dönemlerinde de imdada yetişir ve bir kurtuluş kaynağı olur. Bunu Atatürk'ten aldığı bir sözle destekler: "milletimizin büyük çoğunluğu çiftçi olmasaydı biz bugün dünya yüzünde bulunmayacaktık." (Ülkümen, 1970, ss. 1) Cumhuriyetin kurulduğunda nüfusun büyük kısmının köylerde yaşıyor olması bu bağlamda gelecek için bir ümit kaynağı olarak görülür. Köyler milli varlığın ana kaynağı olarak kabul edilir. Buna göre milletin ileri götürülmesi ve kalkınması için ilk yapılması gereken köylerden işe başlamak olmalıdır. Köyler Cumhuriyet için toplumun bir hayat kaynağıdır. Türk toplumunun varlığı ve devamlılığı köylere dayanarak yapılacak hamlelere bağlıdır. Bu durumda köylere özel önem vermek gerekir.

3. TÜRKİYE'NİN TOPLUMSAL YAPISI İÇİNDE KÖY VE KÖYLÜLÜK

Türkiye'nin toplumsal yapı temelleri tarihi süreçteki birikimine ve uygulamalarına dayanır. Türk adı altında değerlendirilen devletlerin ve toplulukların kültürlerine ve yaşantılarına bakmak bize önemli ipuçları verir. Bu bağlamda ilk tarihi kayıtlarda Türkler başlığı altındaki bütün siyasi, kültürel ve ekonomik faaliyet bugünkü toplumsal yapımıza etkisi vardır. Bu

varsayımdan hareketle Prof. Dr. Nevin Güngör Ergen konuyu İslam öncesi Asya bozkırlarından başlatır. İslamiyet'i din olarak kabullerinden sonra kurdukları devletler ile sürdürür ve Türkiye Cumhuriyeti'ne ulaştırır. (Güngör Ergen, 2018, ss. 43-64) Doğal olarak Anadolu'yu vatanlaştıran Selçuklular ve uzun süren devlet hayatlarıyla Osmanlılar Türkiye'nin bugünkü toplum yapısını etkilemede daha güçlüdürler. Özellikle Osmanlı'nın son yüzyılındaki yenileşme hareketleri pek çok yapısal değişikliğin temellerini oluşturur. Hatta Cumhuriyetin ve Atatürk devrimlerinin temellerini burada görmek mümkündür. Fakat toplumun köylülüğe dayalı ekonomik anlamda üretim tarzı ve kültürel olarak hayat tarzı bu yakın süreçte pek değişmemiş gibi durmaktadır. Bu hayat tarzı muhtemeldir ki yüzyıllardır aynı şekilde gelmektedir. Zaten değişim Avrupa'da Yeni Çağ döneminde çalkantılı bir şekilde gerçekleşmiş ve buradan dünyaya yayılmıştır.

Osmanlı devlet olma sürecine bir beylik olarak başlamıştır. O günün koşullarında Türkler güçlü bir beyin etrafında devletlerini büyütebilmektedir. Selçuklu Devleti de benzeri bir şekilde büyümüş ve Anadolu topraklarını ele geçirmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti çağının en güçlü ve zengin devleti olmayı başarmıştır. Bugün pek çok Anadolu kentinde Selçuklu mirası Ulu Camiler ve Kervansaraylar görülebilir. Anadolu'nun eski uygarlıklar dışında imarını gerçekleştiren Selçuklulardır. Osmanlılar ise boğazları geçerek Balkan topraklarına açılmış ve yeni fethettikleri topraklarda imar hareketine başlamışlardır. Yaklaşık 500 yıl egemen oldukları Rumeli bölgesinde kendi medeniyetlerini inşa etmişler ve pek çok eser bırakmışlardır. Türklerin Osmanlı tecrübesi önemli bir dönüm noktasıdır. Osmanlı bir dünya devletidir ve o günün koşullarında bir süper güç olarak görülebilir. Osmanlı Devleti, fetihlerle ele geçirdiği yeni ve verimli topraklarda yapılan üretimden güç almıştır. Feodal düzen içindeki Avrupa'nın iç çelişkileri ve çatışmaları Osmanlı'nın cazibesini artırmış ve ilerlemesini kolaylaştırmıştır. Fakat bu süreçte Avrupa kendi içinde yoğun bir mücadeleye girişmiş ve modernleşme adı verilen bir süreçte pek çok yenilik ortaya çıkmıştır. Bu yenilikler aynı zamanda Avrupa devletlerinin gücünü artırmış ve Osmanlı karşısında üstünlük elde etmelerine yol açmışlardır.

Avrupa'nın güçlenmesi ve üstünlük elde etmeye başlaması dengeleri değiştirir. Herhangi bir arayışı olmayan ve değişim yaşamayan Osmanlı, zayıfladıkça toprak kaybetmeye ve Anadolu'ya çekilmeye başlamıştır. Savaşların açtığı yaralar ve zararlar Anadolu köylüsüne büyük yük getirmiştir. 20. Yüzyılın başında Balkan Harbi ile başlayan ve Birinci Dünya Harbi ile devam eden süreç imparatorluğun yıkılması ve işgal altındaki bir kısım vatan toprağını kurtarmak için İstiklal Savaşı ile sona ermiştir. 1912 ve 1922 yılları arasında hemen hemen aralıksız savaşlar sürmüştür.

Savaşlar sona erdikten sonra Cumhuriyet kurulmuş, yaraları sarma ve biraz nefes alma süreci başlamıştır. 1927 yılında yapılan nüfus sayımında Türkiye'nin yüzde 75 nüfusu köylerde yaşamakta olduğu ve geçimlerini geleneksel yöntemlerle sağlamaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Bu nüfus oranı 1950'li yıllara kadar devam etmiştir. (Yasa, 1970, ss. 34) Nüfus artışıdaki hızlanma ve kentlere göçün başlaması köylerdeki nüfus oranını gittikçe değiştirmiştir. 2015 itibarıyla yüzde 7,9 civarına indiği gözlenmiştir. (Yılmaz 2019: 282) TÜİK verilerine göre Türkiye'de 2019 yılında %92,8 olan il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı, 2020 yılında %93 oldu. Diğer yandan belde ve köylerde yaşayanların oranı %7,2'den %7'ye düştü. (TÜİK Haber Bülteni 2021)

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'nin toplumsal yapısı ağırlıklı olarak köylerde geleneksel olarak tarım ve hayvancılıkla hayatını sürdüren insanlardan oluşmaktadır. Henüz modern teknoloji ve ekonomik sistemler Türk toplumunun bütününe yayılmış durumda değildir. İmparatorluk zamanında yenileşme çabalarıyla başlayan yoğun değişim süreci ancak merkez ile sınırlı kalmıştır. Nüfusun çoğunluğunu barındıran köyler modern imkânlardan etkilenmiş değildir. Köyler, özellikle Cumhuriyet yöneticileri için toplum kalkınmasının ana unsurları

olarak düşünölmüştür. Çünkü Türkiye toplumunun ekseriyeti köylerde yaşamaktadır. Türkiye'nin Cumhuriyet kurulduğunda köylü bir nüfusa sahip olduğunu, insanların büyük kısmının fakirlik içinde köylerde yaşadığını temel bir gerçeklik olarak kabul ediyoruz. Bunun sebepleri ve sonuçları ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte ülkeyi yönetenlerin hareket noktası elbette köy ve köylölük olacaktır. Bu durumda günün şartlarına göre köylerin durumu bilinmelidir ki iyileştirme veya dönüştürmeye doğru yerden başlanabilsin. İşe köylerden başlamak kaçınılmaz bir sonuçtur.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ekonomik kalkınma ve modernleşme girişimlerinde köy önemli bir yer tutar. 1924 yılında 442 sayılı "Köy Kanunu" çıkarılır. Köy Kanunu'nda köyün statüsünü belirlemek, ihtiyar heyeti ve köy muhtarlığı gibi devlet kurumlarını ihdas etmenin yanında köylülerin yapması gereken faaliyetler de uzun maddeler halinde sıralanmıştır. Kanunda köyün ve köylülerin sorunlarının sıralandığı bu maddeler esasen köyler hakkında gazeteci ve sanatçılar ile sosyal bilimcilerin dile getirdiklerinden daha da çarpıcı noktalara işaret etmektedir. Köylülerin yapmalarının zorunlu veya isteğe bağlı olduğu işler gerçekleştirildiğinde o günkü şartlar içerisinde köylerin yaşanabilir mekânlar haline getirilebileceği düşünölmüştür. (Sağlam, 2016, ss. 224) Bu maddeler Türkiye'nin toplumsal yapısını anlamak bakımından o günkü köylerin durumunu ortaya koymaktadır. Maddeler halinde yazılan yapılması gerekenler o dönemde köylerde olmayan birçok eksikliği dile getirmektedir. Bu maddeler Türkiye'deki bütün köyler için geçerli olmasa da çoğunluğu kapsamaktadır. Geleneksel olarak Anadolu köylerinde mahalle çeşmesi, köy odası, köy meydanı ve mescit gibi ortak kullanım alanları vardır ama bunların geliştirmeye ihtiyacı vardır. Diğer yandan o zamana kadar olmayan eksikler köy kanununa yansıtılmıştır. Örneğin: evlerde odalarla ahırları bir duvar ile birbirinden ayırmak, evlere ve köye üstü kapalı, kuyulu, lağımlı hela yaptırmak, evlerden dökülen pis suların birikmemesi için ark yapmak, köy sokaklarını temiz tutmak ve her evin önünü süpürmek, gübrelikleri köy dışına taşımak, her köyün ortasında yol belirlemek ve köy meydanı açmak, köy odası ve konuk odası yapmak, köyde mescit yapmak, maarif idarecilerinin vereceği örneğe göre mektep yapmak, köye ağaç dikmek gibi tavsiyeler köyün yönetimine yasa ile emredilmiştir.

Köylerde uzun asırlar boyunca devam eden ve köylülerin alışkanlıklarını oluşturan birtakım kalıplar vardır. Kalkınmak isteyen bir toplumda bu kalıpların kırılarak, köylülerin alışkanlıklarını yeni ve modern imkânlarla değiştirmeleri beklenir. Özellikle geri kalmış ülkelerin kendi meselelerini halletmek için toplum kalkınmasına ihtiyacı vardır. Bunun önündeki yapısal problemler arasında, akılcı çözüm üretmemesi, teknik araçlar ve bilgilerden mahrum olma, girişimcilik kabiliyetini kaybetmiş olma, bazı köylerin ve köylülerin toprak ağalarının ve dini yapıların tasallutu altında kalma, iş hayatının en ufak ayrıntılarında bile kadere boyun eğerek doğaüstü güçlere bağlama gibi birçok olumsuzluk söz konusudur. (Yavuz, 1962, ss. 170) Bu olumsuzluklar köylerdeki başlatılacak planlı değişimin önündeki en büyük engel olarak zihniyet yapısını oluşturur. Bu zihniyet yapısının değişmesi için köylerin ve köylölüğün çok iyi analiz edilmesi gerekir.

Cumhuriyet için en önemli konu toplumun kalkındırılmasıdır. Köylerde yaşayan Türk toplumunun kalkındırılabilmesi için işe köylerden başlamak gerekir. Şehirlere yapılan yeni sanayi yatırımlarıyla üretimde modernleşme başlatılmasına rağmen köyler bundan mahrum durumdadır. Gerçi üretilen basma, ayakkabı, çivi, iğne, kibrit, şeker, gazyağı, lamba, gibi malzemeler köylü nüfus için büyük bir nimet olmuştur. Ama bunlar köyün üretim gücünü artırma ve refah sağlama bakımından yeterli katkılar değildir.

4. TÜRK SOSYOLOJİSİNDE KÖY ARAŞTIRMALARI

Cumhuriyet ile birlikte Türkiye fakirlikten ve geri kalmışlıktan kurtulabilmek için seferberlik başlattı. O dönemde Türkiye nüfusunun çoğunluğu köylerde yaşamaktaydı. Türkiye'nin

toplumsal yapısı tarım ve hayvancılığa dayalı bir köy toplumu niteliğindeydi. Henüz bilim, teknoloji, eğitim, sanayi alanlarında Avrupa'daki ilerlemeyi yakalamaktan çok uzaktı. Sanayileşmenin ürünleri ile yeni tanışmaya başlamıştı. Bu tanışma kentlerde başlasa da köylerin pek haberi olamadı. Köylerde yaşayanlar asırlardan beri sürdürdükleri hayat tarzlarında değişiklik yapacak durumda değildi. Büyük oranda da direnç gösterilmekteydi. Genç Cumhuriyet, toplumu bir an önce geliştirmek ve dönüştürmek istediği için köyleri çok iyi analiz etmek ve tanımak gerekiyordu.

Türkiye'de sosyoloji iki farklı okulun etkisiyle kuruldu. Birincisi ve en etkili olanı Durkheim etkisinde Ziya Gökalp'in çalışmaları oldu. Gökalp toplumu ortak ruh ve kültüre sahip bir bütünlük içinde ele aldı. Toplumdaki küçük ve anlamlı birliklerin varlığını Le Play okulundan etkilenen Prens Sabahattin önemsedi ama pek çalışma yapamadı. Bu bağlamda ilk sosyoloji devresinde köy çalışmaları görülmedi. Yalnızca Gökalp milletin varlığını belgelemek için halk kültürünü araştırmaya girişti ve teşvik etti. Halk masalları, türküleri, kıyafetleri, eğlenceleri, törenleri, yemekleri gibi birçok unsuru köylerde derleme çabaları görüldü. Hilmi Ziya Ülken de Anadolu'cu görüşünü temellendirmek için bu çalışmaları önemsedi ve sürdürdü. Buradaki temel kaygı toplumsal yapı bağlamında var olan gerçekliğin ortaya çıkarılmasıydı. Buna göre köy sadece bir yerleşim birimi değil bu yerleşim birimlerinde yaşayan vatandaşlar değil, Türk milletinin özünü oluşturan özellikleri bünyesinde barındıran bir kitledir. (Arslan, 2019, ss. 84)

İlk köy çalışmalarını Le Play okulunun Prens Sabahattin'den sonraki takipçisi M. Ali Şevki Sevündük yapmıştır. 1931 yılında "Memleketi Tanıma Yolu" (Monografik Tetkiklere Doğru) isimli eserinde, toplumu tanımak için geneli hakkında elde edilen istatistik verilerin yeterli olmadığını, bunların toplumsal incelemeler için bilimsel bir temel vermeyeceğini ileri sürer. "Genel bilgiler, istatistikler, kişisel görüşler köyün yolunu buluncaya kadar yararlı olabilir. Fakat köye varınca, orayı gözlerimizle görmeli gördüklerimiz üzerinde düşünerek anlamalıyız." (Geray, 1972, ss. 8) Bu gözlemler yoluyla hazırlanacak monografiler ile Türkiye'de yaşayan toplumu anlayabiliriz. Buna göre sabırla köy topluluğunun gerçekliğini tanıyabilir, bütüncü genellemelerden uzak kalabiliriz. Köy araştırmalarını toplumun geneli üzerine yapılacak çalışmalar için temel kabul etmiştir. (Planck, 1971, ss. 224) Le Play sosyolojisini benimsemiş görünen Sevündük'ün köy ve kente ilgisi, memleketi tanıma isteğinin doğal bir sonucudur. Bu amaçla alan araştırmalarına başlamıştır. 1930 yılında "Kütahya'nın Ortakçı Destanı ve Bir Ülke Sorunu", 1937-38 yıllarında Kurna Köyü (Kocaeli Yarımadası) Monografisinden Üç Makale başlığıyla kitaplaştırdığı "İstanbul Köylerinde Yapılan İncelemeden: Köy Otlakçılığı", "İstanbul Köylerinde Yapılan İncelemeden: Toplu Bir Köyün Konumu", "İstanbul Köylerinde Yapılan İncelemeden: Çiftçi Atölyesinin Şekli" makaleleri köy sosyolojisi alanındaki çalışmalarıdır. (Fildiş, 2019, ss. 77)

Türk Ocakları'nın 1931 yılında kapatılması sonrası açılan Halkevi, köy araştırmalarının da merkezi olmuştur. Eminönü Halkevi'nde Köye Doğru Dergisi'nin sahibi Selahattin Demirkan, 1941 yılında Küçükçekmece Köyü ve Celaliye Köyü monografilerini hazırlamıştır. (Geray, 1972, ss. 8) Halkevleri "Köy Araştırmaları İçin Rehber" hazırlayarak köyün tarih ve coğrafyasından adet ve geleneklerine birçok özelliğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Elde edilen bilgilerle köy arşivleri oluşturulmuştur. Halkevleri köycülük şubesi bünyesinde "köylerin ekonomik yapıları, tarım ve hayvancılık, köylerin tarihleri, örf ve adetleri, kültürleri ve eğlence hayatları gibi konuları kapsayan "monografik çalışmalar" yapılmıştır. (Sağlam, 2016, ss. 225)

Türkiye'de köy monografisi çalışmalarından birisini Sadi Aran yapmıştır. Bu çalışma 1938 yılında "Evedik Köyü: Bir Köy Monografisi" adıyla yapılmıştır. Niyazi Berkes "Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma" (1942) çalışmasında, 15 civarında köyün toplumsal kuruluşunu, aile yapısını, ekonomik hayatını ve konumunu incelemiştir. Behice Boran 1945 yılında Manisa'da 8 köyde yaptığı karşılaştırmalı çalışmasını "Toplumsal Yapı Araştırmaları"

adıyla yayımlamıştır. İbrahim Yasa “Hasanoğlan Köyü” ve “Sindel Köyü’nün Toplumsal ve Ekonomik Yapısı” araştırmalarıyla köy sosyolojisi ve Türkiye’nin toplumsal yapısı ve meydana gelen sosyal değişme üzerine değerli katkılar sağlamıştır. Özellikle değişimin somut boyutunu tespit edebilmek için Yasa, “Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü” (1969) araştırmasıyla mukayese imkânı kazandırmıştır. (Geray, 1972: 9-10) Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Şazi Köseminal, Cahit Tanyol, Mümtaz Turhan, Nermin Erdentuğ, Cavit Orhan Tütengil, Orhan Türkdogan, Bahattin Akşit, Muzaffer Sencer gibi birçok sosyolog köy çalışması yapmıştır.

Köy sosyolojisi mevcut durumu ortaya koymayı ve köyle ilgili tespitler yapmayı amaçlarken, köycülük köyün sorunlarını çözmek ve köyü geliştirmek amacını güder. Köycülük kavramını kullanarak çalışmalar yapanlardan birisi Nusret Köymen’dir. “Halkçılık ve Köycülük”, “Meksika’da Köycülük”, “Köycülük Rehberi”, “Köycülük Esasları” ve “Köycülük Programına Giriş” gibi kitapları hazırlamıştır. Köymen’e göre, “köycülük programının ilk maddesini köycülük fikriyatı üzerinde çalışacak kimseler yetiştirmek teşkil etmelidir. Dünya tarihinde görülen köy ve köylü hareketleri, başka ülkelerde yapılan köycülük işleri, toprak ve veraset düzeltmeleri tetkik edilmeli, köy ve köylü ruhiyatı, köy içtimaiyatı, köy iktisadiyatı üzerinde araştırmalar yapılmalıdır.” (Sağlam, 2016, ss. 231) Köymen Cumhuriyetin ilk yıllarında köylerin durumunu geliştirmenin bir görev olduğunu düşünür. Mevcut durumda köylerde büyük sıkıntı vardır ve bunların çözülmesi gerekmektedir. Bunun için köycülüğe ihtiyaç vardır.

Türkiye’de sosyolojinin ilk döneminde milletleşmeyi temellendirmek için başvuru olan toplumbilimi, artık kendi toplumsal problemlerini çözümleyebilmek için kullanılmaya başladı. 1940’lı yıllarda köy kalkınmasına ve köylerde değişim meydana getirmeye yönelik çalışmalara hız verildi. İstanbul ve Ankara üniversitelerinin sosyoloji bölümleri köy monografileri hazırlamak için sahaya çıktılar. Bunlar arasında İstanbul’da Hilmi Ziya Ülken, Ankara’da Niyazi Berkes öncülük yaptılar.

5. ANKARA KÖYLERİ ÜZERİNE BİR ÖRNEK ARAŞTIRMA VE NİYAZİ BERKES

Niyazi Berkes, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi sosyoloji çalışmalarına bağlı olarak 1940 yılından itibaren bazı Ankara köylerinde araştırma yapar. Araştırma sonuçları 1942 yılında DTCF Yayınları Sosyoloji Serisi 2. kitap olarak basılır. Berkes, eserin giriş bölümünde o zamana kadar köy hayatıyla ilgili folklor, ekonomi, coğrafya gibi alanlarda yapılan araştırmalardan farklı olarak sosyolojik yaklaşımın özelliklerini belirtir. Sosyolojik olarak bir topluma veya bir gruba baktığımızda birçok farklı unsurun etkili olduğunu görürüz. Berkes’e göre bu bakımdan sosyolojik bir araştırma yaparken, doğal bir çevre-coğrafya üzerine yerleşmiş bir insan topluluğunun teknolojisi ve sosyal organizasyonu ile beraber sosyal değerlerini ve kurumlarıyla olan ilişkilerini araştırmak gerekir. “Bundan ötürü, evleri veya kağnıları, gıdaları veya aile adetlerini ve hatta insanların adlarını ele aldığımız zaman asıl dikkatimizi bunların menşei, tarihini, yayılışını araştırmaya değil, maddi olsun manevi olsun bütün bu sosyal hadiselerin cemiyetin bütünlüğünü temin etmek bakımından oynadıkları sosyal rollere çeviririz.” (Berkes 1942: 5) Sosyoloji köylerin coğrafya, ekonomi, etnografya, tarih, folklor, antropoloji bilimlerinin yaptığı araştırmalardan, vardığı neticelerden faydalanır fakat bu işleri kendisi yapmaya kalkışmaz. Dolayısıyla bu tür araştırmaları sosyolojinin sınırları içinde yapmak gerekir. Berkes Ankara köylerinde yürüttüğü araştırmaları bu çerçevede sürdürmeye dikkat eder.

Köy sosyolojisinin öncü isimlerinden birisi Niyazi Berkes’tir ve köy araştırmalarının köycülükle karıştırılmamasına özen gösterir. Niyazi Berkes, köy araştırması yaparken gerçekliği bütün yönleriyle görmek gerektiğini düşünür. Sosyoloji incelediği alanda mükemmeli veya olması gerekeni aramaz. En güzel örnek üzerinden gitmez. İncelediği bir konunun olumlu ve olumsuz yönlerini görmelidir. Konusuna özel bir anlam ve değer yüklememelidir. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında görülen modernleşme ve kalkınma

hamlesi esnasında köy sosyolojisi ile köycülük kavramının karıştırıldığı görülür. Berkes bu iki kavramın farklılığına özellikle dikkat eder. Ona göre köy sosyolojisi köycülük değildir. “Köycülük bir sosyal yardım ve yükseltme cereyanıdır. Köycü köye rehberlik etmek, bir şey öğretmek için gider. Köyü şehirliye ve münevvere tanıtmak, sevdirmek ve hatta onu idealleştirmek ister.” (Berkes, 1942, ss. 7) Bu bakımdan sosyolog ile köyü kendisine dert edinen gönüllü arasında fark vardır. Köycülük yapanlar gibi köyde yaşayıp köyü iyi bildiğini düşünenler de sosyolojiden uzak insanlardır. Köy ile ilgili olgusal gerçekliğe tarafsız bir şekilde yaklaşımları beklenemez. Köye sosyolojik olarak bakmak, gerçekliği oluşturan kurumlar ve ilişkileri görebilmeyi gerektirir. Yani sosyoloji herkesin göremediğini görebilmeyi amaçlar. Bazı sıradan gözlemcilerin tekil örneklerden yaptıkları çıkarımlar yanlış genellemelere sebep olur. Örneğin: “köylü ferdiyetçidir”, “köylü cemiyetçidir”, “köylü saftır, iyilikseverdir”, “köylü yalancısıdır, çıkarıcıdır” gibi birbiriyle çelişen hükümler verildiği görülür. Hâlbuki köye bütünlük içinde baktığımızda bir toplumda görülebilecek birçok farklılık tespit edilebilir.

Berkes sosyolojinin ilgi alanlarından birisinin de sosyal değişme ve bu değişimin yasaları olduğuna dikkat çeker. Türkiye’deki sosyolojinin önemli problemlerinden birisi bu bağlamda Cumhuriyetle birlikte yaşadığımız değişim sürecidir. Sosyal hayatımızdaki değişimi takip ve tespit etmek toplumu geliştirmek için uygun politikaların geliştirilmesine önemli katkı sağlayacaktır. Köy araştırmaları bu bakımdan son derece önemlidir. Değişmeyi tespit edebilmek için bir toplumsal birimin mevcut durumu tespit edilmeli ve süreç içinde meydana gelen farklılaşmalar takip edilebilmelidir. Niyazi Berkes Bazı Ankara Köyleri Üzerine Araştırma yaparken buna dikkat eder. Ona göre küçük sosyal birlikler olarak köyler üzerine derinlemesine araştırmalar yapmak mümkündür. Bir köyün yakından tanınabilmesi ve her yönüyle ortaya konulabilmesi sınırlı bir zaman ve çalışma ile yapılması gerekir. Berkes’e göre bir köy araştırmasında insanlar arasındaki ilişkileri, akrabalık sistemini, ekonomik teşkilatını, dini kurumunu ve bütün bunların cemaatin ortak hayatını nasıl etkilediğini tespit etmek lazımdır. (Berkes, 1942, ss. 9) Köyü ele alırken diğer topluluklardan soyutlanmış olarak düşünmemek gerekir. Bir köy yakın coğrafyadaki diğer köylerle ve kasabalarla ilişki içindedir. Bu ilişkileri de tespit etmek önemlidir. Hatta ülke dışı ile meydana gelen ilişkiler bile bir köyün yapısını etkiler. Örneğin sanayi devriminden sonra geliştirilen alet ve edevatlar köylerimizde önemli değişimlere ve yeni yapısal özelliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Niyazi Berkes, köy araştırmasında takip edilmesi ve dikkat edilmesi gerek iki boyuta işaret eder. Birincisi ve önemli olanı köyü bir bütün olarak ele almaktır. Bir köy araştırmasının amacı bir köyün fiziki, sosyal, kültürel cephelerini ve bunların birbiriyle ilişkilerini ortaya koymaktır. Böyle bir inceleme yakından gözlem ister. Araştırmacı bizzat bu köy cemaatinin içine girmeli, onlarla birlikte yaşamalı, farklı cepheler arasındaki ilişkiyi keşfetmelidir. İkinci yöntem tasviri mahiyette bilgi toplama tarzıdır. (Berkes 1942: 10) köyün bütün hayatını kavrama imkanı olmadan sadece yüzeysel bir şekilde bilgi elde etmek için de bazı yöntemler kullanılmalıdır. Bir plan dahilinde görüşmeler yapılır ve elde edilen veriler tasnif edilir. Elde edilen bilgiler farklı köyler ile karşılaştırma imkanı verir. Köy hakkında genel değerlendirme yapabilmek, hadiseleri daha geniş bir çerçevede içinde görmeyi kolaylaştırır. Bu şekilde 10-15 köy ile tanışmış bir kimse, daha derin bir araştırma yapmak istediği köyü seçme ve konuya hazırlık yapma kolaylığı elde edebilir. Sonuçta Berkes köy araştırmalarıyla memleketin toplum yapısı hakkında bir genel değerlendirmeye varmak ister. Modernleşmesini beklediğimiz bir toplumun mevcut durumu hakkında doğru bilgilerimiz olmazsa yapılacak planlar ve programlar anlamsız kalacaktır.

Berkes’in inceleme yaptığı köyler, Ankara kent merkezine yakın konumdaki saha içindedir. Ancak bazı köylerin ulaşım imkanı fiziki mesafeden çok yakınlığı belirleyici unsur olur. Araştırmanın yapıldığı dönemde Ankara kenti henüz dar bir alandadır ve çevresindeki köyler geleneksel köy yapılarını korumaktadır. Fiziki olarak yakın olan köyler bile yol veya ulaşım

aracı yoksa uzak gibidir. Günümüz iletişim ve ulaşım imkanlarının bütün dünyayı global köye çevirdiği günümüz dünyasıyla aradaki farkı görmek bakımından bu tespit son derece önemlidir. Berkes'in araştırma yaptığı köylerin Ankara merkeze çok yakın olmalarına rağmen düzenli bir vasıta çalışmadığı için uzak olduğunu söyleyebiliriz. Berkes köylerin mevkilerini 12. ve 13. sayfalarda tarif eder ama isimlerini alfabe sırasına göre harflerle göstereceğini ifade eder. Köylerle ilgili karşılaştırmalı bir değerlendirme yapmaya çalışır. II. Bölümde köylerin dış özelliklerini tasvir eder ve bazı fotoğraflarla birlikte çizimlerini paylaşır (14-21 sayfalar). III. Bölümde köylerin nüfuslarını Türkiye ve Ankara ortalamasıyla kıyaslayacak şekilde değerlendirir (22-35 sayfalar). Ortalama nüfus, erkek-kadın oranı, çocuklar gençler ve yaşlılar oranı, ölüm yaşı, çocuk ölümleri gibi bilgiler paylaşır. Halkın bazı konulardaki tutumlarını ve zihniyet kalıplarını tespit eder. Örneğin çok çocuk yapma isteği, erkek çocuk tercih etme, çocuk ölümleri karşısında çaresizlik ve tevekkül gibi. Bazen de artık çocuk istenmediği durumlarda verilen yeter, dursun gibi isimlerin kullanılmasını gözlemler.

Köyleri incelerken baktığı önemli konulardan birisi ekonomidir. Berkes köylerin ekonomik faaliyetleri ve yapısı konusundaki tespitlerini, çalışmasının IV. bölümünde (36-56 sayfalar) anlatır. Köy topluluğunda iş yapma biçimi de son derece önemlidir. Bu bağlamda İşlerin Tanzimi ve Bölünüşü eserde V. Bölüm olarak yer alır (57-88 sayfalar). Aletler ve tetkikler VI. Bölüm (89-112), Sosyal Kuruluş: Aile VII. Bölüm (113-133 sayfalar), Sosyal Kuruluş: Akrabalık VIII. Bölüm (134-153 sayfalar), Evlenme IX. Bölüm olarak kitapta yerini almıştır. Her bölümde anlatılan tespitler henüz modernleşme mücadelesindeki Türkiye'nin başkentinin yakın çevresindeki köylerin durumunu görmek bakımından son derece önemlidir. Uzun asırlar boyunca değişmeden tarım ekonomisinde köylü olarak yaşam sürdürmüş olan Türk toplumunun durumunu anlayabilmek için çok kıymetli bilgiler içermektedir. Karşımıza çoğu zaman görmezden geldiğimiz bir çıplak gerçekliği çıkartmaktadır. Öncesi ve sonrasıyla değerlendirdiğimizde Türklerdeki köy topluluğunun yapısal özelliklerini bu eser bağlamında kuramsallaştırmak mümkündür.

6. KÖY HİKÂYELERİNİN VE ARAŞTIRMALARININ ÖNEMİ

Türk toplum yapısının temeli köye dayalı olduğu için köy hakkındaki bilgilerin kayda geçirilmesi son derece önemlidir. Bilimsel olarak yapılan köy araştırmalarının dışında iç gözlem diyebileceğimiz ve büyük oranda duygusal yaklaşımla kaleme alınan köy hikâyeleri de son derece kıymetlidir. Özellikle köylerin ortadan kalkmaya başladığı günümüz şartlarında bu çalışmaların kıymeti daha da artmaktadır. İlk çalışmalardan birisi Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen olan Mahmut Makal'ın Bizim Köy ismini taşıyan eseridir. Eserin takdiminde yayınevi adına Yaşar Nabi, köy gerçekliğini dile getirmek bakımından ne büyük bir hizmet yapmış olduğunu yazar. Bizim Köy romanı ile bir Orta Anadolu köyünün acı gerçeği ilk olarak içeriden birisinin kaleminden dile getirilmiş olur. Bu kitap doğrudan doğruya köyde doğmuş, öğretmen olduktan sonra da köyde yaşayan, bir köy çocuğunun şahadetidir. (Makal, 1950, ss. 4) Türkiye'nin köylerinin içinde bulunduğu durumla ilgili önemli ipuçları verir. Ancak duygusal ve öznel bir yaklaşıma sahiptir. Dolayısıyla bilimsel olarak yapılan çalışmalarla bu gerçekliğin ortaya çıkarılması daha önemlidir. Köylü bir toplum olarak Türklerin modernleşme serüvenini en iyi anlayabileceğimiz zemin, bu gerçekliğin çok yönlü olarak ortaya konulması ile anlaşılacaktır.

Köy sosyolojisi için veri oluşturabilecek çok sayıda amatör çalışma vardır. Bunun yanı sıra sosyoloji ve halk bilimi bölümlerinde yapılan tez çalışmaları, Türkiye'nin sosyal değişmesine ışık tutuyor. Bu tez çalışmalarının dışında üniversitelerde çalışan akademisyenlerin küçük çaplı alan araştırmaları ve analiz denemeleri de aynı katkıyı sağlıyor. Konumuzu ilk sosyolojik köy çalışmalarına imza atan Niyazi Berkes üzerinde temellendirdiğimiz için Ankara odağında devam edebiliriz. 2003 yılında yayınlanan bir köy araştırmasında alan olarak Ankara Güdül

ilçesi Kavaközü Köyü seçilmiştir. Araştırmayı yapan Gaziosmanpaşa Üniversitesi öğretim üyesi Dr. D. Ali Arslan, “Bu çalışmada, orta büyüklükteki bir İç Anadolu köyü olan Kavaközü’nden hareketle, kırsal Türkiye’nin temel sosyo-ekonomik sorunlarını ortaya koymak ve bunlara dikkat çekmek hedeflendiğini” belirtmektedir. (Arslan, 2003: s.1) Yazar çalışmasını durum saptayıcı tarzda gözlemlere dayalı olarak yaptığını ifade eder. Köy ve köylülükle ilgili çalışmaların Cumhuriyet sonrası artmasına rağmen köyün problemlerinin çözümüne pek katkısı olmadığı saptaması yapar. Ona göre Türk köyü ve köylüsü halen sorunları ile iç içe ve baş başadır. Seçmiş olduğu köyün tipik bir Orta Anadolu köyü olarak Türk toplumunun mevcut durumuyla ilgili önemli ipuçları verdiğini göstermeye çalışır. (Arslan, 2003: s. 3) Bunu yüzü aşkın İç Anadolu köyünde gerçekleştirdiği saha çalışmaları ve gözlemlerden edindiği izlenimlere dayandırır. Kavaközü köyünde sosyolojik yöntemle dayalı alan araştırması yaptığını ve sonuçlarını değerlendirdiğini çalışmasında ayrıntılı bir şekilde gösterir.

Ali Arslan yıllar sonra Kavaközü köyünde tekrar araştırma yaparak durum tespitinde bulunur. Tespitlerini yazdığı makalesinin başlığı “Kırsal Türkiye’de değişmeyen tek şey yoksulluk: 17 yıl öncesi ve sonrası ile Ankara-Güdül Kavaközü Köyü” olur. Başlık Türkiye’nin köy sorununu çözmekteki başarısızlığını göstermesi bakımından son derece ibret vericidir. Kavaközü Köyü, Büyükşehir Yasası çıkmasıyla artık Ankara’nın Güdül ilçesine bağlı mahalle olmuştur. Ankara merkeze 100 km mesafededir ve halen gelişmiş-kalkınmış bir köy veya kırsal mahalle görünümünde değildir. Arslan’ın bir proje kapsamında yaptığı ikinci araştırmasında yaptığı tespitler sonuç bölümünde özetlenmiştir. Buna göre toplum kalkınması bağlamında köy kent arasındaki gelişmişlik derecesi azalmadığı gibi artmış görünmektedir. Arslan’ın ifadesiyle: “Bu çelişki köylerin iticiliğini arttırmakta, şehirlerin ise yalancı bir çekim merkezi olma özelliğini daha da pekiştirmektedir. Bütün bunlar köyden kente göçü hızlandırmakta, bu gerçeğe yakından ilişkili birçok toplumsal sorunu da içinden çıkılması güç bir hale dönüştürmektedir.” (Arslan, 2010: s.422) Köylerin son yıllarda boşalmasıyla ilgili can alıcı tespitleri bu çalışmada görmek mümkündür. Arslan, Kavaközü köyü üzerine 1992 yılında bitirme tezi ile başladığı araştırmasına 2009 yılındaki çalışmasıyla devam etmiş ve 17 senelik bir kıyaslama yapma imkanı yakalamıştır. Bu kıyaslamanın aynı zamanda İç Anadolu köyleri için de yapılabileceğini iddia etmektedir. Ankara köylerini yakından görme, tanıma ve gözlemleme fırsatını yakalayan pek çok kişi bu değerlendirmelere katılacaktır. Küreselleşen dünyada Türkiye’nin köylerinin ilkel ve sahipsiz kalması düşündürücüdür.

Köy nüfusunun kentlere göç etmesinin yarattığı farklı problemler vardır. Türkiye’nin toplumsal yapısı bakımından bu problemler köyle ilişkili analiz edilmek zorundadır. Kentlere giderek yerleşen köylülerin ilk karşılaştıkları problem barınma konusunda olmuş ve kentlerin çevresinde gecekondulaşma ortaya çıkmıştır. Gecekondu problemi köyün mü kentin mi olduğundan öte ortaya çıkış biçimi bakımından değerlendirilmek zorundadır. Benzeri bir problem de köylerde yetişen çocukların bazı eğitim imkanlarıyla meslek edinmeleri ve sınıf atlamaları suretiyle kentlerde yer almasında gözlemlenmektedir. Bu bireyler artık köylü değiller ama köyden de tamamen kopamıyorlarsa rol çatışmaları yaşanmaktadır. Bunun farklı boyutlarda ortaya çıkmış örnekleri vardır. Ayrıca çalışılması gereken son derece önemli bir konudur. Toplumsal yapıyı doğrudan etkilemektedir. Buraya alacağımız olumlu örnekler köyden çıkarak eğitimci veya akademisyen olan bazı bireylerin kendi köyleriyle ilgili yazdıkları, Türkiye’nin küreselleşme sürecinde yaşadığı dönüşümü analiz etmek için yol gösterici olacaktır.

Bugün şehirlerde yaşayan köylüler veya daha doğru ifadeyle köy çocukları artık köylü olarak yaşamıyor ama köyleri de unutamıyor. Kimimiz siyasette, kimimiz bürokraside, kimimiz akademide, kimimiz ticarete hayat sürdürürken köy hayatımızın izlerini her daim hissediyoruz. Aramızdan kendi köyünün hikayesini yazanlar çoğaldı. Son örneklerden birisi Gazi Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Cemal Kurnaz. Berikan Yayınevi’nden (2018) çıkan

kitabının ismi “Bir Köy Vardı”. Yazar, kitabın arka kapağına hüznü ifade eden yazmış. “Bir eski zaman masalı gibi yaşandı ve bitti.” Köylerden okumak için çıkan ve bilim alanında yol alan akademisyenlerin kendi köylerini yazmaları bu hüznü hikayeleri kalıcı hale getirecektir. Örnekleri gün geçtikçe çoğalmaktadır. Cemal Kurnaz gibi köyünden bir öğretmen okuluna giderek meclise başlayan bir öğretmen Nevzat Türkel de köyünün hikayesini yazdı. Türkiye’de modernleşme ve kentleşme sürecinde köyler yoğun bir değişim içinde. Daha doğrusu yok olma tehlikesi altında. Köyler kendini yenileyemediği için köylüler tarafından terk edilmekte ve ortaya boşalmış köyler çıkmaktadır. Müzecilik anlayışı ile baktığımızda yok olmasına kıyamadığımız pek çok unsuru koruyabileceğimiz en masrafsız ve kolay iş köylerin hikayelerini kaleme almak olmalıdır.

Nevzat Türkel, Nallıhan Eymir Köyü’nde doğdu. Hasanoğlu Atatürk Öğretmen Okulu’nu 1968 yılında bitirdi ve köy öğretmenliğine başladı. Köyde doğup büyümüş ve köylerde hayatını geçirmiş bir öğretmen olarak, köylerin içine girdiği değişim ve dönüşümün farkındaydı. Çocukluğunda yaşadığı köy hayatının gün geçtikçe farklılaştığını ve yok olmaya başladığını gördükçe, kayıt altına almanın önemini anladı. Kendi köyünün hikayesini yazmaya karar verdi. Köyde annesi ve dayısı başta olmak üzere yaşlılara, eski köy hayatını ve insanlarını sormaya başladı. Yaşlıların anlattıklarını kayıt altına alarak yazdı, notlar oluşturdu. Kendisi gibi Hasanoğlu Atatürk Öğretmen Lisesi’ni bitirdikten sonra üniversite okuyan ve akademisyen olan kuzeni Fahri Atasoy ile birlikte çalışmayı tamamladılar. “Bir Köy Monografisi Ankara Nallıhan Eymir Köyü” kitabı (2012) ortaya çıktı. Kitabın hikayesine konu olan Eymir Köyü’nün bazı öne çıkan özellikleri, Türk toplumsal yapısı için önemli ipuçları barındırmaktadır. Köy, Ankara – İstanbul kervan yolu güzergahında konumlandırılmış, nüfusu kalabalık (Nallıhan ilçesinin en büyük köyü) ve grup dayanışması sağlam bir yapıdadır. Osmanlı siyasal yapısında yollar bir sistem dahilinde kontrol edilir ve yönetilir. Bazı kritik noktalara güvenilir gruplar yerleştirilir ve onlara bazı görevler verilir. Eymir’in bu durumda bir köy olduğu anlaşılmaktadır. Kervan yolunun Kızılcaobağ mevkiinde, bugünkü karakol gibi faaliyet sürdüren bir derbent olduğu rivayet edilmektedir. Bu derbenti destekleyen kaynak Eymir Köyü görünmektedir. Köyün diğer önemli özelliği kaynaklarda geçen 24 Oğuz Boyu isimlerinden birisi olmasıdır. Yukarıda geleneksel Türk toplumu için boy yapılanmalarının önemine işaret edilmiştir. Tarihçi Faruk Sümer’in Oğuzlar isimli kitabında, Anadolu coğrafyasında bu boy isimlerini taşıyan yerleşim yerleri verilmiştir. (Sümer, 1972: s.211-215) Anadolu’ya yerleşen Oğuzlar boylara bağlı beylik teşkilatlanması içinde güvenli olarak kalabilmişlerdir. Merkezi devlet zayıf düşse veya yıkılsa da kendilerini koruyabilmişler ve tekrar bütünleşebilmişlerdir. Bu özellik Türklerin tarihi süreçte büyük badireler atlattıklarına rağmen ayakta kalmalarının sebeplerinden birisidir.

Eymir Köyü araştırması, yaklaşık yüz yıllık bir köy hikayesini kapsamaktadır. Osmanlı Devleti’nin yaşadığı badirelerin yansıması köyün hikayesinde görülür. Köyde Cumhuriyet öncesinde mektep vardır. Mektebin ilk bilinen öğretmeni Koca Muallim lakaplı bir Selanik göçmenidir. Eski yazıyı ve yeni yazıyı çok iyi bilir. Dünyada olup bitenlerin farkındadır ve çağdaş bir ufku vardır. Köylü bunu zamanında fark edememiş ama muallimin çocukları okuyarak yüksek mevkilere gelmişlerdir. Köylü çocuklarının bir kısmı ancak yatılı öğretmen okulları sayesinde bir üst sınıfa çıkabilmişlerdir. Cumhuriyeti anlamak bakımından bu önemli bir tespittir. Köyün ekonomisi geleneksel tarım ve hayvancılığa dayalıdır ama nüfus arttıkça yetersizlik başlamıştır. Bir taraftan nüfus artmakta bir taraftan da tarıma makine girmektedir. İlk olarak modernleşme anlamında köye karasaban yerine metal pulluk, kağı yerine modern at arabası girmesidir. İkinci olarak 1950’li yıllarda her köye bir traktör kampanyası kapsamında traktör gelmesidir. Traktörle tanışmanın köy için acı reçetesi olacaktır ama değişimi hızlandırmıştır. 1960’lı yıllarda artık köy nüfusunu besleyemeyecek durumdadır ve kentlere göç başlar. 1970’li yıllarda bu göç hızlanır. Bu süreçte köyün sosyal hayatında da önemli

değişimler görülür. Geleneksel törenler ve adetlerin yapısında farklılaşma başlar. Örneğin düğünler eskiden bir hafta sürerken üç güne iner. Bazı ritüeller kaldırılır. 1970’li yıllar değişimin ve dönüşümün hızlandığı bir dönemdir. Kitap, gözlem ve görüşme yöntemiyle bu dönemin fotoğrafını veriyor. Bu fotoğraf aynı zamanda Türkiye’nin toplumsal değişiminin bir örneğidir.

Köy bir yerleşim birimi olarak ilk insanların toplum haline gelmesinin sembolü olmuştur. Türkler dünyadaki diğer insanlardan biraz farklı bir hayat sürdürmüşler. Durumları Batı sosyal bilimlerinde ortaya atılan kuram genellemelerine pek uymuyor. Orta Asya bozkırlarında yapılan kazılarda yerleşik hale gelmiş Türk boylarının köy ve kentlerine rastlanıyor. Batıya göç eden Türklerin de yerleşenleri var, konar-göçer hayat sürdürenleri var. Anadolu bunun örneklerini yakın zamana kadar barındırdı. Çadırda yaşayarak göçünü sürdüren tek örnek Sarıkeçili Yörükleri sadece sembolik olarak kaldı. Eymir Köyü örneğinde pek çok Oğuz Türkmen köyü muhtemeldir ki sonradan yerleşik duruma geçmişler. Bu sebepten bu tür köylerin kültürel özellikleri yörüklerle büyük oranda örtüşür. Küreselleşen dünyada bunların izleri bile kalmayacak ve yok olup gidecek gibi. Dolayısıyla hem değişimi tespit etmek hem de köylerin kıymetli kültür hazinelerini korumanın tek yolu bunları kayıt altına almaktır. Dünyanın küreselleşmesini bile köy üzerinden anlatmaya çalışan tanımlamalar, köyün ne kadar önemli olduğunu gösterir. Bu bağlamda küreselleşme çalışmalarında ilk okunan kitaplar arasında Marshall McLuhan’ın “Global Köy” eseri gelir. Marshall McLuhan, küreselleşmeyi tarif ederken “Global Köy” metaforunu kullandığına göre “köy” mutlaka bilinmeli. Artık dünya iletişim kolaylığı bağlamında bir köy gibi kabul ediliyor. Türkiye, köylülüğü tamamen bırakmadığı için büyük bir köy gibi yorumlanabiliyor.

Türkiye Cumhuriyeti yeni bir devlet olmakla birlikte Türklerin toplum olarak varlığı çok eskilere dayanır. Türk toplumu dendiğinde, yeryüzünde belli coğrafyalarda, belli tarihi süreç içinde yaşayan ve birtakım ortak özellikler taşıyan toplumsal varlık akla gelir. Modern dönemlerde bu varlıklara millet adı verildiği için Türkler yeryüzünde yaşayan milletlerden birisidir. Türk milletinin kendine özgü bir toplum yapısı vardır. Bu yapı zaman içinde değişerek bugünlere gelmiş ve halen değişmeye devam etmektedir. Dolayısıyla dünden bugüne Türklerle ait değişerek gelişen ve şekillenen yeni durumlar/olgular söz konusudur. Türkleri anlayabilmek için tarih içinde yaşadıkları serüvenleri iyi takip etmek gerekir. Tarih, antropoloji, etimoloji, dilbilimi, Türkoloji, sosyoloji, halk bilimi gibi birçok disiplin bu serüveni takip etmemiz için bilgi kaynağı oluşturur. Türkiye Cumhuriyeti, Batı Türklerinin son kurdukları devlettir ve bu gerçeklikten hareket ederek toplumsal yapısı hakkında doğru bilgiler elde edebiliriz. Bu gerçeklik bizim aynı zamanda konu çerçevemizi oluşturur. Türk milleti kavramının kapsamındaki bütün halklar yerine, son dönem Türkiye gerçekliğinden hareket ederek meseleyi analiz edebiliriz.

7. DEĞİŞEN DÜNYA, TÜRK TOPLUMSAL YAPISINA VE KÖYLERE ETKİSİ

Avrupa’da Yeni Çağ öncesi hüküm süren feodal yapı modernleşmeyle birlikte değişmeye başlar. Sanayi devrimiyle birlikte tamamen ortadan kalkar. Sanayi devrimi Avrupa toplumlarında büyük bir anafora yol açar ve sosyal yapıları yeni bir sisteme doğru evrilir. Köylerden kentlere göçler yaşanır, kentlere gelen insanlar hayatlarını sürdürebilmek için yeni kurulan fabrikalarda çalışmaya başlarlar. İşçi sınıfı ve bu sınıfa dayalı yeni durumlar ortaya çıkar. Kentlerin birden büyümesi, barınma yerleri, işçi mahalleleri, sendikalaşma, grevler, sınıf mücadelesi gibi yeni olgular hayatımıza girer. O dönemdeki meydana gelen gelişmelerin ortaya çıkardığı sistem Kapitalizm olarak adlandırılır. (Eryiğit, 2024, ss. 219) Bizde ise bu gelişmelerin yansımaları vardır. Avrupalı devletler karşısında eskisi gibi başarılı olmadığımızı fark ederiz. Böylece Osmanlı’da Yenileşme hareketleri başlar.

Sanayileşme ve modernleşme ile toplum yapısı köklü bir değişime uğrayan Avrupa toplumları karşısında, dünyanın diğer kısımlarında geleneksel yapılar hüküm sürmeye devam eder. Batı merkezli dünya tanımlamasına göre Avrupa'nın doğu kesiminde yeni gelişmelerden Türkler ve Ruslar en fazla etkilenen milletler arasında yer alır. Birinci Dünya Savaşı bu bağlamda meydana gelmiş ve savaşa katılan bütün ülkeleri ciddi anlamda sarsmıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında olan kısmı bu gelişmelerden daha fazla etkilenmiştir.

Dünya, modern adı verilen Yeni Çağ'a girdikten sonra meydana gelen köklü değişimlerden etkilenmiştir. Türkler de tarihi süreçte yaşadıkları, karşılaştıkları, etkisinde kaldıkları olaylar ve tecrübeler ile günümüze gelmiştir. Bu bakımdan bugünkü toplumsal yapımızı çok yönlü olarak ele almak zorundayız. Selçuklu döneminde Anadolu'yu vatanlaştırdığımız dönemde toplumsal yapımızın öne çıkan özelliklerinden birisi, göçer olarak hayatını sürdüren yörüklük geleneğine bağlı bir örgütlenme biçimidir. Osmanlı bu hayat tarzını sürdüren aşiretlerin çoğunu köylere yerleştirmeye özen göstermiştir. Cumhuriyete geldiğimizde yoğun bir köy nüfusu toplumsal yapımızın en önemli özelliği konumundadır. Şimdilerde ise köyler boşalmış, kimliklerini kaybetmiş ve yoğun bir değişim yaşanmıştır. Dolayısıyla toplumsal yapımızın şekillenmesinde ve değişmesinde bu süreçlerin önemli etkisi vardır.

Türkiye'de, yeni milenyuma girerken köylerdeki nüfus oranı Cumhuriyetin ilk yıllarındaki duruma göre tam tersine dönmüş durumdadır. İlk yıllarda köylerde yaşayan nüfus yüzde yetmişbeş civarındayken günümüzde yüzde yediye gerilemiş durumdadır. Dolayısıyla toplumsal yapımızda da önemli değişimler yaşanmaktadır. Kentlere göç eden köylü nüfusun kentleşme süreci son yılların en önemli problemleri arasında yer almıştır. Siyaset kurumu, bürokrasi ve akademinin çalışmaları doğrultusunda yeni çözüm yolları denemektedir. Bu bağlamda 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı kanunla birlikte büyükşehir belediyelerinin sorumluluk alanları belli sınırlar için genişletilmiştir. 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı kanun ile sorumluluk alanları il sınırlarına kadar genişletilmiş ve bu kapsamda söz konusu illerde özel idare teşkilatları kapatılmış ve ayrıca mevcut köylerin statüsü değiştirilerek mahalle olarak yeniden düzenlenmişlerdir. (Ökmen, 2016, ss. 1475) Dolayısıyla Büyükşehir Yasasıyla sosyolojik bir olgu olan köylerin varlığına resmi olarak son verilmiştir. Sosyolojik bir gerçekliği resmi olarak yok saymanın toplumsal bir olguyu reddetmek gibi bir durum ortaya çıkarmıştır. Köyler sosyolojik olarak eski fonksiyonlarını kaybetse de toplum üzerinde etkilerini devam ettirmektedirler. Bireylerin topluma katıldıkları ilk sosyal grup ailesi, ikinci en yaygın grup köyleridir. Şimdi şehirlerde mecburiyetten hayatlarını sürdürmekte olan büyük bir nüfus, köylerin derin etkilerini her yönden yaşamaktalar. Bu etkiler sosyolojinin dikkate alması ve çözümlemesi gereken önemli olgularından birisidir.

Köylerin Anadolu coğrafyasında yok olma sürecine girmesi pek çok yönden irdelenmesi gereken bir durumdur. Dünya önce modernleşme sürecinde köklü değişiklikler yaşamış, şimdi ise küreselleşme adı verilen bir süreç içinde yoğun değişikliklere maruz kalmaktadır. Türkiye de bu gelişmelerden fazlasıyla etkilenmektedir. Türkiye nüfusu artık büyük oranda kentlerde yaşamaktadır. Kentlere göç ederek burada yaşamak zorunda kalan insanlar maalesef kentleşmenin gerektirdiği imkanlara ve davranışlara geçememektedir. Kentlerde köylülük özelliklerini sürdürmekte olan nüfus yoğunluğu toplumsal davranış bozukluğu diyebileceğimiz sapma durumuna yol açmaktadır. Türkiye bir yandan milenyum çağında küreselleşmenin trendlerine yönelirken, diğer yandan kentlere taşınan banal davranış tarzlarıyla karşı karşıya gelmektedir. Köylülük geleneksel toplum tarzı olarak köylerde normal bir durumdur. Ancak köylerin işlevleri değişmesine, nüfusun kentlere göçmüş olmasına rağmen ortadan kalkmıyorsa ortada bir problem var demektir.

Köylerin boşalmasıyla buralarda sürdürülmekte olan geleneksel hayat tarzı ve ekonomik işlevler ortadan kalkmaya başlamıştır. Toplumun bütünlüğü bağlamında birtakım değerleri ve

ihtiyaçları karşılayan köy topluluklarının geleneksel olarak üstlendiği işlevler başka sistemlere devredilemezse aksamalar çıkacak gibi görünmektedir. Bunlarla ilgili bir an önce önlemler alınmalıdır. Önlem alınabilmesi için konu tartışmaya açılmalı ve düşünceler üretilmeli, öneriler geliştirilmeli, tartışmalar yapılmalıdır. Örneğin Ankara ve çevresinde asırlardır köylülerin vazgeçilmez yoldaşı tiftik keçisi yetiştiriciliği devam ettirilmesi gerekir. Bunun için yıllardır toplantılar, projeler, denemeler yapılmaktadır. Fakat bu tecrübeler köylerin eski haliyle devam edeceği varsayımına dayalıdır. Halbuki köyler artık eski haliyle devam edemeyeceği anlaşılmıştır. Buna göre tedbirler ve yeni proje tasarımları yapılmalıdır. Bu durum buğday ve sebze üretimi için de geçerlidir. Konu ayrıntılı bir şekilde ele alındığında uygulanabilir modeller geliştirilebilir. Yazının hacmi kısıtlı olmasından dolayı konunun tartışmaya açılmasıyla yetinmekte fayda görülmektedir.

8. SONUÇ

Türkiye ismi Türklerin yurdu anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Selçuklu Devleti'nin Anadolu topraklarına egemen olması bu ismin ortaya çıkışına vesile olmuştur. Daha önce Türkler bile bu topraklara Diyar-ı Rum adını verdiği halde, yabancılar Türkiye ismini kullanmaya başlarlar. Bugün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının oluşturduğu toplum yapısı bu süreçte ortaya çıkmıştır. Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Araplar, Acemler, Kürtler, Gürcüler gibi etnik gruplar bu dönemden beri Türklerle etkileşim halindedir. Türklerin Balkanlara geçmesiyle birlikte ve geri çıkmak zorunda kaldığı dönem itibarıyla yeni etnik gruplar bu etkileşime dahil olmuşlardır. Sırlar, Makedonlar, Arnavutlar, Boşnaklar, Bulgarlar, Romanyalılar, Macarlar, Kırımlılar, Çerkezler Osmanlı döneminde etkileşim derecemizin arttığı etnisitelerdir. Milletleşme sürecinde bu etkileşimlerin, olumlu veya olumsuz anlamda büyük önemi vardır. Milliyetçilik hareketlerinin yükselişe geçtiği 19. Yüzyılda Türk kimdir sorusu gündeme gelmiş ve Türkiye'deki ilk sosyolojik çalışmalar bu vesileyle başlamıştır. İlk Türk sosyoloğu Ziya Gökalp Türk milletini tanımamız için kültürüne bakmamız gerektiğini belirterek yönlendirme yapmıştır. Cumhuriyet sonrası sosyoloji çalışmaları bu bağlamda Türklerin yoğun olarak yaşadığı köylere yönelmiştir.

Köy araştırmalar hem mevcut toplumsal yapıyı ortaya çıkartmayı amaçlamış hem de ekonomik kalkınma için yapılması gerekenleri tespit etmek maksatlı olarak planlanmıştır. Metinde anlatıldığı gibi Türkiye'nin toplumsal yapısını analiz etmenin yolu köy araştırmalarından ve köylülüğü doğru anlamaktan geçer. Cumhuriyetin ilk yıllarında köylerde yaşayan nüfus yüzde 80-90 oranında olmasına rağmen 2000'li yıllarda bunun tersi bir orana yer değiştirmiştir. Türkiye'yi anlamak isteyenler meseleye buradan bakmalarında gereklilik vardır. Süreç Osmanlı döneminden itibaren değerlendirilmelidir. Özellikle son dönemlerdeki kentli davranış geliştirememesi, bilimsel zihniyet kazanamama, medeniyet göstergesi eserler verememe gibi tıkanıklıklar ortada bir problemin olduğunu göstermektedir. Türkiye bu anlamda köy ve köylülük konusunu aşamamış görünmektedir.

Türkiye'nin toplumsal yapısında köy ve köylülük çok önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti zamanında Avrupa'da meydana gelen sanayileşme ve kapitalizm gibi uygulamalar toplumu etkilemeye başlamıştır. Ancak toplumsal yapı geleneksel haliyle devam etmiştir. Bazı yenilikler ve değişimler gerçekleşmiş olsa da gerekli olan köklü değişimler mümkün olmamıştır. Toplumun ihtiyacı olan eğitim, sağlık, teknoloji, ulaşım imkanları sağlanamamıştır. Cumhuriyet zor şartlarda kurulmuş ve toplumu kalkındırma yolları aramıştır. Toplum nüfusunun büyük kısmı köylerde geleneksel biçimde yaşamakta olduğu için işe buralardan başlamak elzem olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyet yönetimleri köyleri ve köylülüğü kendileri için önemli bir konu olarak kabul etmişler ve çalışmaya koyulmuşlardır. Sağlık ve eğitim çalışmaları buralarda yoğunlaşmış. Köylünün eğitilerek ve yeni araçlarla desteklenerek

rahatlaması ve geliştirilmesi hedeflenmiştir. Sosyoloji bu süreçte köy araştırmalarıyla yönetime destek vermiştir.

Türk toplumunu anlamak ve yapıyı çözümlmek isteyen köylülerden ve köylülükten işe başlaması gerekir. Çünkü Türkiye nüfusunun yüzde 90 kısmı köylerde yaşamakta iken, oradan kentlere göç etmiştir. Kentler bu kadar nüfusu barındıracak durumda değildir ve bu göçe uygun tedbirler alınmış değildir. Kentlerde yerleşme imkanı bulamayan köylülerin yapabileceği tek çözüm kent çeperlerinde sığınacak yerler bulmak veya yapmaktır. Köylüler geleneksel olarak doğal ortamdan kolay çözüm üretir. Kentlerdeki gecekondulaşma bu çerçevede doğmuş ve büyümüştür. Köyden gelenler tarafından inşa edilen gecekondu mahalleleri büyük oranda köylere benzetilmiştir. Baraka tarzındaki evlerinin etrafını çevirerek bahçe yapan, içinde evcil hayvanlar yetiştiren gecekondu sakinleri az değildir. Bunu, kentsel dönüşüme girmeden önce Ankara gecekonduarında görmek mümkündür. Türkiye'nin gecekondu problemi tamamen köy olgusuyla bağlantılıdır. Türkiye gecekondu probleminin yanında yeterince estetik kültür yaratamaz duruma gelmiştir. Kentler bir toplumun medeniyet ürettikleri merkezlerdir. Sanatın ve bilginin en üst seviyesi buralarda geliştirilir. Türkiye'nin bu alandaki kuraklığının pek çok sebebi vardır ama köylülük boyutunu da görmek gerekir.

Küresel çağda her şey daha hızlı değişiyor. Türkiye nüfusu kentlere taşındığına göre köy problemi olmasa gerek. Ama öyle olmuyor. Geleneksel olarak tarım ve hayvancılık alanındaki üretim biçimi köylere ve köylülüğe dayandığı için bu alanda ciddi problemler yaşanıyor. Avrupa modernleşme döneminde yarattığı sanayi devrimi sonrası sistem olarak üretim tarzını değiştirmiş idi. Ama biz bir türlü tam anlamıyla değiştiremedik. Sadece yüzeysel geçici tedbirlerle değiştiriyor gibi yapıyoruz. İkinci problem köyler geleneksel Türk kültürünün taşıyıcısı ve koruyucusu gibi işlev sürdürüyorlardı. Burada Türk milletine kimlik kazandıran kültür kaynakları modernleşme sürecinde kentteki sanat ve kültür ortamına yeterince aktarılmadı. Örneğin halk müziği olarak bilinen Türküler eğer modernize edilebilirse halk kitleleri tarafından yeniden benimsendiğini görebiliyoruz. (Ayrı bir makalede konu değerlendirilecektir.) Anadolu Rock, Barış Manço, Cem Karaca gibi başarılı uygulama örnekleri bu konuda yol açıcudur. Üçüncü olarak köyler geleneksel olarak toplumsal bütünleşmenin ana damarlarını taşıdılar. Devlete, bayrağa, vatana ve millete bağlı olmanın en güzel örneklerini gösterdiler. Ne mezhep ne de etnisite bu insanların birbiriyle kavga etmesine vesile oldu. Bir savaş zamanında gönüllü koşmanın ahlaki değerlerini gösterdiler. İstiklal Savaşı ve Kıbrıs Savaşı buna iki örnektir. Türk toplumunun değerlerini köye dayanarak yaşayan geleneksel kültürden yeşertebiliriz.

Köy hayatı modern dönemde Batıda hemen hemen sona erdi. Muhtemeldir ki küreselleşme döneminde bizde de işlevini tamamen yitirecek görünmektedir. Öyle olsa bile Türkiye'nin toplumsal yapısında son derece önemli bir yere sahip olduğu unutulmamalıdır. Türkiye'nin mevcut durumu analiz edilirken mutlaka önemli bir değişken olarak seçeneklerden birisi olmalıdır. Çeşitli sebeplerle son yıllarda Anadolu köyleri boşalma durumuna girmişse de durum rasyonel olarak yönetilemezse toplumsal yapıda yeni problemlere yol açacaktır. Küreselleşme bütün dünyayı olduğu gibi Türk toplumunu da derinden etkilemekte ve köklü değişimlere sürüklemektedir. Geleceğe daha güçlü bir toplumsal yapı ile ulaşmak istiyorsak her meselemizi bilimsel yöntemlerle analiz etmek ve rasyonel çözümler geliştirmek zorundayız.

KAYNAKÇA

- Alpkaya, F. (2017). Toplumsal yapı ve toplumsal değişme, Ed. F. Alpkaya-B. Duru, *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişme*, 4. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Arslan, H. (2019). *Türkiye'de kır sosyolojisi araştırmaları*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Arslan, A. (2003). Bir köy sosyolojisi çalışması: Kavaközü Köyü'nün sosyo-ekonomik yapısı ve sorunları, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 1-26.
- Arslan, A. (2010). Kırsal Türkiye'de değişmeyen tek şey yoksulluk: 17 yıl öncesi ve sonrası ile Ankara-Güdül Kavaközü Köyü, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 374-425.
- Berkes, N. (1942). *Bazı Ankara köyleri üzerine bir araştırma*, Ankara: DTCF Yayınları.
- Divitçioğlu, S. (2000). *Oğuz'dan Selçuklu'ya boy konat ve devlet*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eryiğit S. (2024). *Osmanlı ve kapitalizm*, Ankara: Mi Yayınları.
- Fildiş, B. (2019). Köy ve kent sosyolojisi bağlamında Mehmet Ali Şevki Sevündük'te memleket, Ed. T. Erdoğan, *Psikoloji ve Sosyoloji Araştırmaları içinde*, Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Geray, C. (1972). Toplum kalkınması ve köy araştırmaları. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5, 1.
- Gökçe, B. (2004). *Türkiye'nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumlar*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Güngör Ergan, N. (2018). II. Bölüm: Türkiye'nin toplumsal yapı temelleri, Ed. N. Güngör, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kurnaz, C. (2018). *Bir köy vardı*, Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Makal, M. (1950). *Bizim köy*, 4.baskı, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1971). Köyde toplumsal yapı ve siyasal kültür, *Amme İdaresi Dergisi*, 4(1), 31-40.
- Ökmen, M. vd. (2016). Köylerin mahalleye dönüşüm kararının etkilerini belirlemeye yönelik bir araştırma: Manisa Büyükşehir Belediyesi örneği, *Kamu Yönetiminde Değişimin Yönü ve Etkileri (KAYFOR 13 Bildiri Kitabı)*, Konya.
- Özönder, M. C. (ed.). (2005). *Son konar-göçerlerin (Sarıkışlı aşiretinin) sosyo-kültürel yapısı*, Ankara: H.Ü. Türkiyat Enstitüsü Yayınları.
- Planck, U. (1971). Türkiye'de köy sosyolojisi, (Çev. Reşit Küçükboyacı), *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4.
- Sağlam, S. (2016). Türkiye'de köyle ilgili uygulama ve çalışmalar ile Türk sosyolojisindeki yansımaları, *Sosyoloji Konferansları*, No: 53, Sayfa: 221-255.
- Şenel, A. (1982). *İlkel topluluktan uygar topluma geçiş*. Ankara: A.Ü. SBF Yayınları.
- Tezcan, M. (1970). Sosyolojik yönden köy. *Amme İdaresi Dergisi*, 3(3), 151-182.
- Tuztaş Horzumlu, A. H. (2014). *Konup-göçmek, yerleşmek ve yaşamak: Sarıkışlılar'da mekân ve anlatı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.
- Türkel, N. & Atasoy, F. (2012). *Bir köy monografisi Ankara Nallıhan Eymir Köyü*. Ankara: Nallıhan Matbaası.
- TÜİK Haber Bülteni (2021) *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2020 Sonuçları*, Sayı: 37210, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210>.
- Ülkümen, L. (1970). *Medeniyet ve köy*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

- Yasa, İ. (1970). *Türkiye'nin toplumsal yapısı ve temel sorunları*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Yavuz, F. (1962). Köy kalkınması. *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XVII(2).
- Yılmaz, M. (2019). Türkiye’de kırsal nüfusun azalması ve doğurduğu sonuçlar, Bildiri kitabı içinde, *Uluslararası Türk-Rus Dünyası Akademik Araştırmalar Kongresi* (14 – 16 Aralık 2018) Ankara: Berikan Yayınevi, Sayfa: 277-297.

Review Article

**Changing Villages and Peasantry in Turkey in the Context of
Globalization: The Example of Ankara Villages**

*Küreselleşme Bağlamında Türkiye'nin Toplumsal Yapı Çözümlemesinde Köy
Olgusunun ve Köy Araştırmalarının Önemi*

Fahri ATASOY

EXTENDED ABSTRACT

INTRODUCTION

When the Republic of Turkey was founded, the traditional structure of the Ottoman Empire continued its life. Europe had experienced important transformations such as modernization, industrialization, and capitalism over a long period of time, but the Ottoman Empire had not had the opportunity to renew itself. The young Republic had to act on this social structure. Many problems that have survived to the present day are based on this reality. Therefore, it is necessary to analyze the village and peasant reality of Türkiye well. Seeing this reality as a key to following and understanding the social change process of Türkiye makes the task easier. In this context, studies to be conducted on concrete villages are important in terms of understanding the reality of Türkiye.

The foundations of Turkey's social structure are based on its accumulation and practices in the historical process. Looking at the cultures and lives of the states and communities considered under the name of Turks gives us important clues. In this context, all political, cultural and economic activities under the title of Turks in the first historical records have an impact on our current social structure. The cultural structure of a society is shaped by the experiences experienced in the historical process.

From the Ottoman Empire to the Republic, the social structure of Türkiye was mainly composed of people who traditionally lived in villages with agriculture and animal husbandry. Modern technology and economic systems had not yet spread to the whole of Turkish society. The intense process of change that began with modernization efforts during the Empire was limited to the center. The villages, which housed the majority of the population, were not affected by modern opportunities. Villages were considered the main elements of social development, especially for the Republic's administrators.

We accept as a fundamental reality that when the Republic was founded, Türkiye had a peasant population, and that the majority of people lived in villages in poverty. The reasons and consequences of this are a separate topic of discussion, but the starting point of those who govern the country will of course be the village and the peasantry. In this case, the situation of the villages should be known according to the conditions of the day so that improvement or transformation can be started from the right place. Starting from the villages is an inevitable result. The governments of the Republic have done this.

After the establishment of the Republic of Turkey, villages played an important role in economic development and modernization efforts. In 1924, the "Village Law" numbered 442 was enacted. In addition to determining the status of the village and establishing state institutions such as the council of elders and the village headman ship, Village Law also listed the activities that villagers were required to do in long articles. The articles in the law listing

the problems of the village and the villagers actually pointed out more striking points about the villages than those expressed by journalists, artists and social scientists. It was thought that when the tasks that the villagers were required to do were carried out, the villages could be transformed into livable places under the conditions of the day.

There are certain patterns that have continued for centuries in villages and have formed the habits of the villagers. In a society that wants to develop, it is expected that these patterns will be broken and the villagers will change their habits with new and modern opportunities. Especially underdeveloped countries need social development to solve their own problems. Among the structural problems that prevent this are the inability to produce rational solutions, the lack of technical tools and information, the loss of entrepreneurial ability, the fact that some villages and villagers are under the domination of landowners and religious structures, and the submission to fate in even the smallest details of business life and attributing everything to supernatural powers, and many other negativities.

The most important issue for the Republic is the development of society. In order to develop the Turkish society living in villages, it is necessary to start from the villages. Although modernization has been initiated in production with new industrial investments made in the cities, the villages are deprived of this. Although the materials produced such as calico, shoes, nails, needles, matches, sugar, kerosene, lamps have been a great blessing for the village population. However, these are not sufficient contributions in terms of increasing the village's production power and providing welfare.

In the early years of sociology in Türkiye, sociology, which was used to establish the foundation of nationalization, was now used to solve its own social problems. In the 1940s, efforts to develop villages and bring about change in villages were accelerated. The sociology departments of Istanbul and Ankara universities went into the field to prepare village monographs. Among these, Hilmi Ziya Ülken in Istanbul and Niyazi Berkes in Ankara took the lead.

Niyazi Berkes, as part of the sociology studies of Ankara University Faculty of Language, History and Geography, conducted research in some Ankara villages starting from 1940. In the introduction to his work, Berkes states the characteristics of the sociological approach, which is different from the studies conducted in the fields of folklore, economy and geography on village life up until that time. When we look at a society or a group sociologically, we see that many different elements are effective. The villages Berkes examined are located in the area close to Ankara city center. However, the transportation facilities of some villages are a determining factor rather than the physical distance. During the period when the research was conducted, Ankara city was still in a narrow area and the surrounding villages preserved their traditional village structures.

Since the foundation of the Turkish social structure is based on the village, it is extremely important to record information about the village. Apart from scientific village research, village stories that we can call introspection and that are largely written with an emotional approach are also extremely valuable. The value of these studies is increasing, especially in today's conditions where villages are beginning to disappear. One of the first studies is the work called *Our Village* by Mahmut Makal, a teacher who graduated from the Village Institute.

In the face of European societies, whose social structure has undergone radical change with industrialization and modernization, traditional structures continue to prevail in other parts of the world. According to the Western-centered definition of the world, Turks and Russians are among the nations most affected by new developments in the eastern part of Europe. World War I occurred in this context and seriously shook all the countries that participated in the war.

The part of the Ottoman Empire that was in the Balkan lands was more affected by these developments.

In Türkiye, as we enter the new millennium, the population rate in villages has reversed compared to the early years of the Republic. In the early years, the population living in villages was around seventy-five percent, but today it has decreased to seven percent. Therefore, there are also significant changes in our social structure. The urbanization process of the rural population migrating to the cities has been one of the most important problems of recent years.

The disappearance of villages in Anatolian geography is a situation that needs to be examined from many perspectives. The world has experienced radical changes in the modernization process and now it is exposed to intense changes in a process called globalization. Turkey is also greatly affected by these developments. The population of Turkey now lives largely in cities. People who migrate to cities and have to live here unfortunately cannot adopt the opportunities and behaviors required by urbanization. The population density in cities that continues to have peasant characteristics leads to a deviant state that we can call social behavior disorder. While Turkey is on the one hand turning to the trends of globalization in the millennium age, on the other hand it is facing the banal behaviors that have moved to cities.

CONCLUSION

With the evacuation of villages, the traditional lifestyle and economic functions that were carried out in these places have begun to disappear. If the functions traditionally undertaken by village communities that meet certain values and needs in the context of social integrity cannot be transferred to other systems, it seems that there will be disruptions. It has become clear that villages can no longer continue in their old form. Accordingly, measures and new project designs should be taken. This also applies to agriculture and animal husbandry. When the subject is considered in detail, applicable models can be developed.